

УДК 378.37

Михайло Іванович ХАРЛАМОВ,кандидат історичних наук, доцент,
доцент кафедри соціальних і гуманітарних дисциплін
Національного університету цивільного захисту України

ДО ПИТАННЯ ПРО ІСТОРІЮ СТАНОВЛЕННЯ ВІТЧИЗНЯНОЇ СИСТЕМИ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

В роботі розглядаються деякі історичні аспекти формування системи соціального піклування в нашій державі. Аналізуються певні заходи боротьби з жебрацтвом в Російській імперії.

Ключові слова: жебрацтво, милосердя, суспільне піклування, милостиня.

Протягом багатьох століть осередком соціальної допомоги в нашій державі були церкви й монастирі. За їх участі люди вчилися розуміти й виконувати заповідь про любов до ближнього.

У основі суспільної моралі того часу була ідея милостині; потреба у необхідності жалю виховувалася всіма відомими тоді засобами духовно-моральної педагогіки. Любити ближнього – це насамперед нагодувати голодного, напоїти спраглу людину, відвідати ув'язненого в темниці. Людинолюбство на ділі було «нужденнолюб'ям». Добродійність була не стільки допоміжним засобом суспільного благоустрою, скільки необхідною умовою особистого морального здоров'я: вона більше була потрібна самому «нужденнолюбцю», чим жебракові. Цілою силою милостині полягала в тому, щоб, дивлячись на сльози й страждання, самому постраждати з ним, пережити те почуття, що називається людинолюбством.

Жебракування на Русі вважалося не економічним тягарем для народу, а інститутом доброзвичайності, що діє при церкві. Чи варто дивуватися тому, що при подібному погляді на жебракування навколо церков і монастирів утворилися згодом цілі слобідки, де жили люди, основним джерелом існування яких стала милостиня. Люди часом починали злидарювати не тому, що знеацька впадали в нестаток, а тому, що це було вигідніше, ніж чесною працею заробляти свій хліб.

У XVIII столітті законодавство держави ділило жебраків на чотири категорії. Тут були: ті, які не можуть своєю працею здобути їжу; ті, хто по сирітству й тимчасовим хворобам упав у нестаток, але може працювати; ті, які можуть працювати, але злидарюють через лінощі і дурну поведінку; ті, хто за випадкових обставин став жебракувати.

Боротьба із професійним жебрацтвом могла піти тільки на користь суспільству. Мабуть, першим володарем наших земель, що вирішив викоринити жебрацтво насильницькими методами був Петро I. За наказом 1712 року всіх «ледачих прошаків» не перебираючи били прилюдно на площах, таврували й засідали на каторжні роботи. «Амністії» не покладалося нікому – ні старим, ні хворим, ні божевільним [2, с. 237].

Указ 1712 року «Про заборону жебракування» не переглядався спадкоємцями Петра I протягом тридцяти семи років. Лише двічі Сенат зробив виключення. У перший раз послужив тому страшний голод 1734 року (коли було вирішено жебраків з Москви не висилати до початку в селах «рабочей пори» і до першого травня не брати з них за утримання на фабриках, мануфактурах і на всяких роботах). Другий раз – окремий випадок: осліпшому київському громадянинуві дозволили збирати милостиню для сплати боргу в 200 рублів, «щоб не піти з торбами із сім'єю».

Звичайно, діяльність Петра I полягала не тільки в боротьбі з жебракуванням. Перший російський імператор майже підійшов до створення системи суспільного піклування: будувалися лікарні, богадільні, сирітські будинки, будинки для

підкування незаконнонароджених дітей, будинки гамівних і будинків прядильних для людей «гулящих и им подобных». Видані були правила, щоб міста, товариства, поміщики й всі місця й особи, що керують казенними будинками, вотчинами, підкувалися про прогудування й підкування злидених і вбогих їхніх відомств, не допускаючи їх для прохання милостині. Спостерігати за цим повинна була поліція.

До епохи царювання Катерини II відноситься становлення системи суспільного підкування. Так, указ 1775 року пропонував у кожній губернії влаштовувати народні школи, сирітські будинки, лікарні, аптеки, богадільні, будинки для невиліковно хворих, для психічно хворих, робітні й гамівні будинки.

Не можна сказати, що ця система була досконала. Але спроби держави охопити всі верстви населення, що потребують соціального захисту, були суттєвими. Незабаром же з'ясувалося, що в країні повно калік (що було пов'язане з війнами) і казенних коштів на їх утримання не вистачає. У державних установах зріла думка про те, щоб підкування про жебраків і калік зробити суспільним, а не тільки державним. Що нема нічого соромного в залученні милосердних людей до посиленої допомоги у вирішенні даної проблеми. З великим небажанням цариця Катерина погодилася із цією ідеєю, а старанне чиновництво «довело її до кондиції», у результаті чого підкування перетворилося для громадськості в добровільно-обов'язкове підкування, але під доглядом державних органів.

У XVIII столітті в Російській імперії було остаточно сформовано систему суспільної опіки, що означало перехід до державної системи підкування про бідних і немічних. З цього періоду почали активно функціонувати богадільні при монастирях, а також установи приказів соціальної опіки, розраховані на людей із всіх суспільних станів, які не мали родичів для матеріальної підтримки і забезпечення (убогі, каліки, люди похилого віку, вдови, невиліковно хворі, душевнохворі).

Одночасно вони діяли і як пенітенціарні заклади для певних груп засуджених: скалічених волюгою, нездатних їти етапом до Сибіру; жінок з немовлятами, скалічених солдатів арештантських рот; виключених із духовного стану осіб [1, с. 42].

Крім цього в Україні, як і в інших європейських країнах, виникали «робітні будинки» або «будинки працелюбства», що надавали притулок та здійснювали примусове трудове виховання й перевиховання представників окремих груп населення.

Список використаних джерел

1. Вступ до соціальної роботи : Навч. посіб. для студентів ВНЗ / за ред. Т. В. Семигіної, І. І. Миговича. – Київ : Академвидав, 2005. – 304 с.
2. Галай Ю. Г. Законодательные меры Петра Великого по искоренению нищества / Ю. Г. Галай // Вестник Нижегородского университета имени Н. И. Лобачевского. – 2007. – № 1. – С. 236–239.
3. Капська А. Й. Соціальна робота : навч. посіб. / А. Й. Капська. – Київ : Слово, 2011. – 400 с.

Одержано 04.02.2016

В работе рассматриваются некоторые исторические аспекты формирования системы социальной защиты в нашем государстве. Анализируются определенные мероприятия по борьбе с ниществом в Российской империи.

Ключевые слова: нищество, милосердие, общественная забота, милостыня.

The paper examines some of the historical aspects of the formation of the social protection system in our country. Analyze some measures against begging in the Russian Empire.

Keywords: begging, charity, social care, charity.

УДК 061.037.361.82

Ігор Володимирович ШЕЛКОШВЕЄВ,

старший викладач кафедри соціології та психології факультету № 6 (права та масових комунікацій) Харківського національного університету внутрішніх справ

ВОЛОНТЕРСЬКА ДІЯЛЬНІСТЬ У СОЦІАЛЬНІЙ РОБОТІ, ЇЇ СОЦІАЛЬНІ ФУНКЦІЇ

Волонтерська діяльність розглянута як соціальний рух, як громадська спільнота, суб'єкт соціальної роботи. Освітлені основні напрямки та критерії діяльності волонтерства, визначені соціальні функції.

Ключові слова: волонтерська діяльність, соціальна робота, функції волонтерства.

Сучасна парадигма соціальної допомоги розглядає соціальну роботу як діяльність ряду суб'єктів основних секторів громадянського суспільства: як державного, комерційного, благодійного та ін. Слід зазначити, що волонтерська діяльність спонукає людину до активної взаємодії із соціальним середовищем, до ставлення тривалих взаємин із представниками різних соціальних груп суспільства.

Складна соціально – політична, економічна ситуація в країні, поява нових для соціальної роботи напрямків діяльності з надання допомоги соціально-незахищеним верствам населення (воїни АТО, вимушені переселенці з зони проведення АТО, молоді, діти) обумовлюють актуальність вивчення цього соціального явища.

Проблема діяльності волонтерів розглядається в працях вчених І. Звереві, Г. Лактіонової, С. Савченка та інших.

У сучасній літературі [1; 2] волонтерство розглядають по-перше, як соціальний, суспільний рух, що сформований шляхом інтеграції суспільних організацій, громадянської активності, приватної благодійності бізнесових структур та міжнародних організацій та має характерні риси:

- цілеспрямованість і некомерційний характер діяльності,
- самоврядування,
- відсутність жорсткої ієрархії,
- багатоканальні джерела фінансування,
- надання допомоги без отримання матеріальної нагороди, та можуть створюватися з метою захисту прав певної групи населення; об'єднання спільних зусиль для реалізації соціально-значущих завдань.

по-друге, як громадське об'єднання громадян, що створюється на основі спільності їх інтересів;

по-третє, як одним з напрямків соціальної допомоги – як діяльність добровольців у здійсненні цілого ряду соціальних послуг для тих, хто їх потребує;

по-четверте, як суб'єкт соціальної роботи, де добровільна волонтерська діяльність спрямована на надання допомоги по напрямкам.

Можна видокремити такі основні напрями, за якими волонтери здійснюють свою діяльність:

а) соціально-реабілітаційна робота, попередження та подолання негативних явищ у молодіжному середовищі.

б) соціальна опіка і захист найменше захищених категорій дітей та молоді;

в) соціальний супровід молоді, допомога її інтеграції у суспільство.

Критерії волонтерської діяльності:

1. Має суспільну користь;
2. Виконується у вільний час;
3. Має добровільний характер;
4. Не передбачає оплати праці.